

ZÁVĚREČNÁ VÝZKUMNÁ ZPRÁVA

**Dosledování dopadů
pilotního ověření rychlého
zabydlení rodin s dětmi
(Rapid Re-Housing)
po pěti letech: okolnosti ztráty
městského bydlení
u intervenčních rodin**

**ELIŠKA ČERNÁ
ZUZANA STANKOVÁ
BARBORA MENDLOVÁ
IVA VICHERKOVÁ
JANA KADLECOVÁ**

OSTRAVA 2024

ZÁVĚREČNÁ VÝZKUMNÁ ZPRÁVA

**Dosledování dopadů pilotního ověření rychlého zabydlení rodin
s dětmi (Rapid Re-Housing) po pěti letech:
okolnosti ztráty městského bydlení u intervenčních rodin**

ELIŠKA ČERNÁ
ZUZANA STANKOVÁ
BARBORA MENDLOVÁ
IVA VICHERKOVÁ
JANA KADLECOVÁ

OSTRAVA 2024

Název: Závěrečná výzkumná zpráva

Dosledování dopadů pilotního ověření rychlého zabydlení rodin s dětmi (Rapid Re-Housing) po pěti letech: okolnosti ztráty městského bydlení u intervenčních rodin

Autorky: Eliška Černá, Zuzana Stanková, Barbora Mendlová, Iva Vicherková, Jana Kadlecová

Závěrečná výzkumná zpráva vznikla v rámci řešení projektu „Dosledování dopadů pilotního ověření rychlého zabydlení rodin s dětmi (Rapid Re-Housing) po 5 letech: okolnosti ztráty městského bydlení u intervenčních rodin“ reg.č. SGS11/FSS/2023.

© Eliška Černá, Zuzana Stanková, Barbora Mendlová, Iva Vicherková, Jana Kadlecová, 2024

© Ostravská univerzita Fakulta sociálních studií

ISBN 978-80-7599-435-6 (online ; pdf)

OBSAH

1. MANAŽERSKÉ SHRUTÍ	4
2. ÚVOD	5
3. METODOLOGIE	6
4. INTERPRETACE DAT	7
4.1 „Bezmoc v bydlení“ v projektu Rapid Re-Housing z pohledu žen	7
4.1.1 Intersekcionalita a narušené rodinné vazby jako počátek bezmoci v bydlení	7
4.1.2 Nízká sociální podpora ženám v bydlení jako intervenující podmínka	10
4.1.3 Vystěhování jako důsledek bezmoci v bydlení	11
4.1.4 Mnohočetné problémy související se situací vystěhování	12
4.2 Vypadávání primárních pečujících ze spolupráce pohledem klíčových pracovníků projektu Rapid Re-Housing	13
4.2.1 Chaotická životní situace a intersekcionalita žen jako prediktory vypadávání ze spolupráce	13
4.2.2 Individualizovaná podpora jako způsob podpory ženám	14
4.2.3 Síťování institucí a služeb jako intervenující podmínka vypadávání ze spolupráce	16
4.2.4 Ztráta bydlení jako dopad vypadávání ze spolupráce	16
4.3 Klíčové okolnosti v procesu rozhodování o ztrátě bydlení pohledem politiků	17
5. SYNTÉZA POZNATKŮ	19
6. DOPORUČENÍ PRO OBDOBNÉ ZABYDLOVACÍ PROGRAMY PRO RODINY S DĚTMI	20
POUŽITÉ ZDROJE	21

1. Manažerské shrnutí

Ústředními tématy při zkoumání okolnosti ztráty bydlení v pilotním projektu Rapid Re-Housing ve městě Brně byly ženami zažívaná „bezmoc v bydlení“ a jejich klíčovými pracovníky vnímané „vypadávání žen ze spolupráce“. Tyto fenomény úzce souvisely s rostoucími dluhy na nájmu a stížnostmi sousedů na hluk, které výsledně vedly ke ztrátě bydlení. V intervencích sociální práce v programech Housing first pro rodiny je proto třeba primárně oslovit tuto zažívanou bezmoc a následné vypadávání ze spolupráce, spíše než jen prakticky řešit dluhy na nájmu a stížnosti. Z toho důvodu potřebujeme pochopit, odkud zažívaná „bezmoc“ žen vychází. Z našeho výzkumu vyplývá, že je způsobena intersekcionalitou a choatičností jejich situace. Intervence sociální práce je proto potřeba rozšířit směrem ke skupinové a komunitní praxi směřující k emancipaci žen a proměně sociálních podmínek v jejich komunitách.

2. Úvod

V letech 2016–2018 byl v České republice realizován první randomizovaný kontrolovaný experiment zavedení přístupu Housing First pro rodiny s dětmi ve městě Brno. Cílem projektu bylo ukončení bezdomovectví 50 rodin s dětmi v bytové nouzi (žijících v ubytovnách či jiných formách podstandardního bydlení), porovnání efektů zabydlení se 100 kontrolními rodinami (které zůstaly bez intervence) a otestování přístupu Housing First pro cílovou skupinu rodin s dětmi. Jednalo se o jeden z mála evropských pilotních projektů zaměřených na rodiny. Krátkodobé dopady intervence, 12 měsíců od zabydlení v městských sociálních bytech prokázaly signifikantně významné dopady, zejména v oblasti bydlení. 48 rodin z 50 si bylo schopno udržet bydlení a prodloužilo po 12 měsících nájemní smlouvu. 12 měsíců od zabydlení se u rodin dvakrát zvýšila jejich prožívaná jistota bydlení a 4,5x se snížilo riziko vážného psychosociálního stresu u pečujících osob (měřeno Kesslerovou škálou). Riziko návštěvy pohotovosti členem rodiny bylo 2x nižší, riziko využití sanitky bylo 4,5x nižší a 3,1x se snížilo riziko hospitalizace člena intervenční rodiny v porovnání s kontrolními rodinami. Dále se 2x snížilo riziko onemocnění horních cest dýchacích u dětí z intervenčních rodin (Ripka et al., 2023).

Na základě výstupů projektu byla v roce 2018 Ministerstvem práce a sociálních věcí vypsána výzva „108 Pilotní rozšíření konceptu Housing First (Bydlení především) do dalších obcí“ financovaná z Evropského sociálního fondu. Ta umožnila replikaci přístupu v dalších 16 městech.

Vzhledem k relativně úspěšným výsledkům projektu, které se navíc staly důležitou součástí proměny bytové politiky pro chudé domácnosti na státní úrovni, výzkumný tým ověřoval úspěšnost přístupu v České republice ve střednědobém horizontu (dopady po 5 letech od zabydlení). Z kvantitativní analýzy vyplynulo, že 73 % (33 ze 45 dotázaných rodin) bydlí po pěti letech ve vyhovujícím bydlení. Děti v intervenčních rodinách mají nižší míru pravděpodobnosti umístění do náhradní rodinné či ústavní péče. Intervenční rodiny vykazují menší míru anomie. Intervence může ročně ušetřit až 31 466 Kč z veřejných rozpočtů na každou nastěhovanou rodinu (Siglová et al., 2023). Přesto výzkum odhalil, že z městského sociálního bydlení bylo nuceně vystěhováno 21 (z původních 50) intervenčních rodin, tedy 42 %. Což je oproti původnímu výsledku po 12 měsících, kdy nuceně vystěhovány byly pouze 2 rodiny, výrazný rozdíl. Tento výsledek není v souladu s poznatky ze zahraničních výzkumů (např. Levitt et al., 2013, Gubits et al., 2018, Collins et al., 2020), ve kterých jsou efekty v oblasti bydlení zásadní i v dlouhodobější perspektivě. Lze tedy říci, že se jedná o rodiny s vyšší mírou potřeb podpory, naplňující kritéria sociálního vyloučení, resp. rodiny marginalizované. Propojují a překrývají se u nich identity (class, gender, etnicita), jejichž výsledkem je komplikovaná životní zkušenost. Ženy ve zkoumaných domácnostech zajišťovaly komunikaci s úřady, formálně zastupovaly domácnost ve vztahu k bydlení (nájemní smlouvy, smlouvy na energie apod.) a další činnosti spojené s chodem domácnosti (child rearing, housework, finance management). Tím byly vnímány jako mající zodpovědnost za děti i domácnost, vyřizování na úřadech a za spolupráci se sociálními pracovníky (Gřundělová, 2019), a také selhávající, když se nedaří. Kvantitativní výzkum neumožnil výzkumnému týmu dosledovat kontext ztráty sociálního bydlení v programu Housing First. Z tohoto důvodu jsme realizovali kvalitativní studii na téma „okolnosti ztráty městského sociálního bydlení intervenčních rodin z projektu Housing First for Families in the city of Brno“.

3. Metodologie

VÝZKUMNÝ CÍL STUDIE

Cílem realizované kvalitativní studie bylo zjistit, jak okolnostem ztráty městského bydlení intervenčních rodin z projektu Rapid Re-Housing rozumějí aktéři tohoto procesu – vystěhované rodiny, jejich klíčoví sociální pracovníci a lokální politici rozhodující o prodlužování nájemních smluv rodin. V rámci závěrečné zprávy se snažíme o dosažení hlubšího porozumění (ne) účinnosti přístupu Bydlení především s cílovou skupinou rodin s dětmi v českém kontextu, primárně se zaměřením na udržitelnost bydlení ve střednědobém horizontu.

APLIKAČNÍ CÍL STUDIE

Výsledky budou použity v rámci advokačních aktivit Platformy pro sociální bydlení, a také by mohly sloužit jako podklady k modifikaci podpory v již rozběhnutých projektech Housing First v dalších českých městech.

PRŮBĚH VÝZKUMU

V rámci výzkumu proběhly tři vstupy do terénu. V prvním vstupu (leden–květen 2023) jsme realizovaly rozhovory s vystěhovanými rodinami, konkrétně s primárními pečujícími z projektu RRH (n=17), v délce 25–70 minut. Využívaly jsme při tom aktualizovaných kontaktů na rodiny z kvantitativního šetření dopadů zabydlení rodin RRH. Ve druhém vstupu jsme kontaktovaly klíčové sociální pracovníky těchto rodin (září–říjen 2023) (n=5). Rozhovory trvaly 60–150 minut. V rámci třetího vstupu (listopad 2023) jsme rozhovory o délce 45–120 minut doplnily perspektivu vybraných zástupců politické reprezentace města, která se podílela na rozhodování o prodlužování nájemních smluv rodin z projektu RRH (n=3).

SBĚR A ANALÝZA DAT

Data byla sbírána technikou individuálních polostrukturovaných rozhovorů. Data byla přepsána a anonymizována. Originální zvukové záznamy a přepsaná data jsou archivována v zamčené složce na hard disku spoluřešitelky projektu. Výzkumnice dodržovaly zákon č. 110/2019 Sb., o zpracování osobních údajů. Získaly informovaný, dobrovolný souhlas (Israel, Hay, 2006) účastníků výzkumu s výzkumem (ústní, zachycený na zvukovém záznamu) a zachovaly princip důvěrnosti (Israel, Hay, 2006).

Při práci s daty jsme využili tematickou analýzu (Braun and Clarke, 2006; Kiger and Varpio, 2020), s použitím otevřeného kódování (Strauss, Corbinová, 1999). Nejprve jsme analyzovaly relevantní témata, v datech jsme hledaly, jakým způsobem spolu souvisejí a následně jsme vytvořily dvě tematické mapy.

Prvotní analýza zaměřená na okolnosti ztráty bydlení perspektivou rodin byla zpracována v rámci diplomové práce (Mendlová, 2023), ta byla následně rozvedena a doplněna do finální podoby analýzy situace rodin z jejich pohledu.

Bylo dotázáno 17 (z 24) primárních pečujících (všechny ženy), které přišly o bydlení. Přestože se v dřívějších výzkumech vliv etnicity na úspěšnost v pilotním projektu neprokázal, považujeme za signifikantní, že 14 z dotázaných žen je romské etnicity. V této souvislosti jsme porovnali podíl pečujících osob s romskou etnicitou v celé intervenční skupině a ve skupině osob, u kterých došlo k nucenému odchodu z bytu Rapid Re-Housing. V prvním případě je podíl 60 % osob s romskou etnicitou, v druhé, užší skupině je to 82 %.

4. Interpretace dat

4.1 „BEZMOC V BYDLENÍ“ V PROJEKTU RAPID RE-HOUSING Z POHLEDU ŽEN

V rámci analýzy individuálních rozhovorů se ženami vystoupilo jako stěžejní téma „*bezmoc v bydlení*“ primárních pečujících. Ženy vlivem intersekcionality (chudé romské matky, mnohdy se zdravotními problémy) zažívaly bezmoc v bydlení. Intersekcionalita se manifestovala ve formě stížností na hluk ze strany sousedů a dluhem na nájmu, což v kombinaci s nedostatečnou podporou ze strany sociálních služeb výsledně vedlo k vystěhování rodin z bytu a jejich dalším mnohočetným problémům (viz Schéma 1), které opět ústily v intersekcionalitu žen.

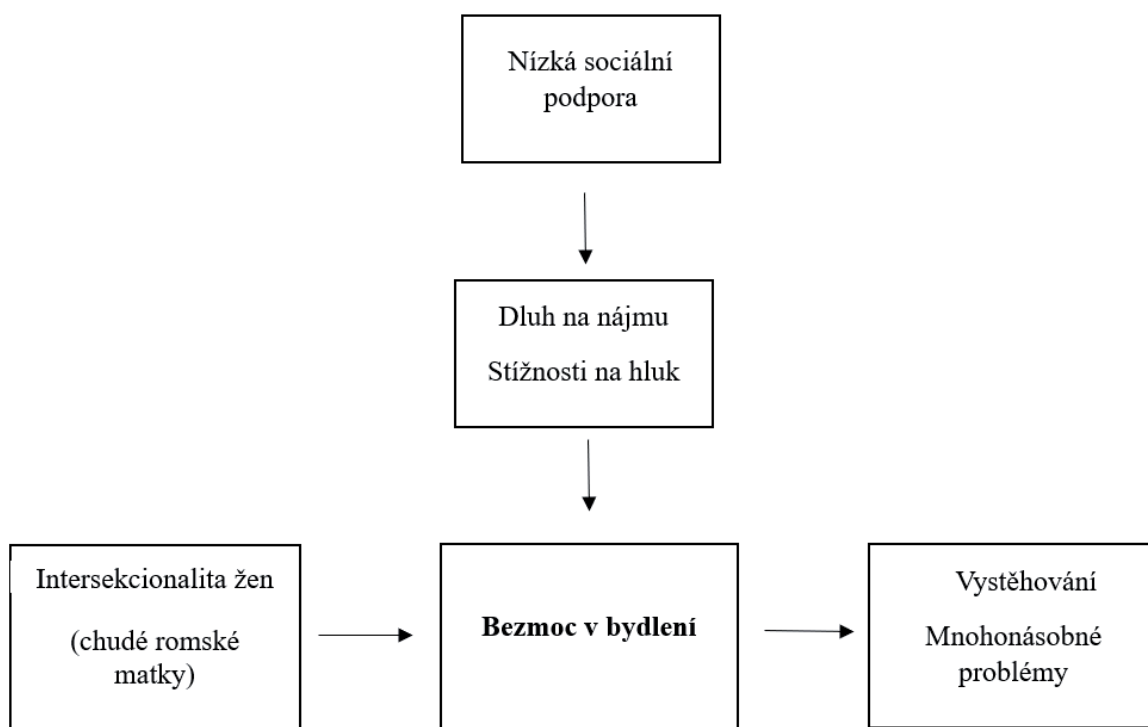

Schéma 1 Bezmoc v bydlení

4.1.1 Intersekcionalita a narušené rodinné vazby jako počátek bezmoci v bydlení

Bezmoc v bydlení byla zapříčiněna intersekcionalitou životní situace, ve které se ženy nacházely. Konkrétně šlo o znevýhodnění v kategoriích gender, třída a etnicita. V některých případech se ještě navíc přidávalo znevýhodnění v kategorii zdraví.

Tato znevýhodnění se při bydlení v bytě manifestovala nejčastěji v podobě stížností a dluhu na nájmu. Stížnosti se týkaly zejména hlučnosti. Hluk byl generován:

- návštěvami rodinných příslušníků či přistěhování rodinného člena. Návštěvy přitom nebyly mnohdy ze strany primární pečující vítané. Primární pečující však neměly dostatek kapacit k tomu, aby se vůči návštěvám či přistěhování rodiny vymezily.

„...nájemníkům začalo brozně moc vadit ty moje časté návštěvy. Že prostě chodilo se, jezdilo se, děcka od švagrové neustále vyváděl, dupání a takový. Potom, že brácha se vrátil z výkonu trestu, tak tenkrát chodil taky každý den, vařenej, pečeněj. Dělal mi tam ostudu na chodbě, prostě bitka.“ (Alice)

„Víte, jaký to byl hlavní problém? Von se vrátil jak kdyby synovec z kriminálu a von neměl kde bydlet, tak maminka ho vzala a on prostě tam si dělal co chtěl.“ (Gabriela)

- přítomností dětí.

„Tenkrát přišli nahoru, jo prostě, že co to má znamenat, jakože dupání. A já jsem řekla, že co mám dělat jako s dětmi, jakože to jsou děti jako. Jo prostě. Byla tam zabraďa, to jim taky vadilo, že chodily na balkon. Že na balkon a na zabraďu, že si chodily brát, prostě nevím no.“ (Lucie)

Hluk dětí byl problémem i v situacích, kdy dítě mělo určitý typ handicapu (snížený intelekt, epilepsie, hluchota).

„Ta holka, ona neslyší jo, ona neumí mluvit, je malá, a právě že vona řvala, jo. A jim to vadilo.“ (Klára)

- domácím násilím a partnerskými hádkami. Ženy se ve svých domovech potýkaly s domácím násilím ze strany svých partnerů, kteří se mnohdy přistěhovali až poté, co ženy v bytech již nějakou dobu bydlely. Častým tématem bylo užívání návykových látek partnery a jejich následná agresivita. Ženy vnímaly, že jim chybí možnosti, jakými by partnery z bytu vystěhovaly.

„No jenže on mi furt nedával pokoj. To byly dny, kdy já jsem nemohla už ani spát, nic. Jak přišel večer, konec. Že se tam nějak dostane nebo dveře mně jednou vykopl... To bylo strašný jo... pračku jsem v noci musela dávat na dveře, jo, aby se tam nedostal nebo nám něco neudělal. Nebo jsem nevěděla, co můžu voď něho čekat, když je to fetišák, co ho napadne... Na domovce ten správce furt si na nás stěžoval no a pak mně přišel papír, že vlastně nám to už neprodlouží.“ (Jana)

„Já jsem nemohla říct ani slovo, že. On měl tam přítel první slovo, takže já jsem musela být ticho a nic no. On mne pořád vyhazoval z toho bytu.“ (Silvie)

„Protože, tam byl přihlášený, ale já jsem ho nemohla z bytu dostat. Tam byly velikánský hádky, mlácení, nože. A já jsem z toho šlela, že on nejde pryč, on nejde pryč. Strašil na děti, je mlátil, mě mlátil. Policajti přestupek. Chápete to? Přestupek. A von pryč nejde. Ten byt by nám zůstal do teďka, kdyby tam nebylo domácí násilí.“ (Marie)

Dluh na nájmu vznikl v důsledku kombinace různých faktorů. Objevovalo se:

- úmrtí, odchod člena rodiny z domácnosti nebo péče o člena rodiny,

„Pak jsem to teda odevzdala, protože maminka umřela. Jsem ji tam všude teda viděla.“ (Lenka)

- chybějící finance na potřeby rodiny,

...a že jsem chodila do zaměstnání a vlastně to, co jsem vlastně vydělala těch 10 tisíc nebo kolik to tam bylo, tak to vlastně šlo tak akorát na ořazení, na hygienu, na ten nájem vlastně a vlastně elektriku jsem nadále platila ten rok, protože to by mi vyplý, že. No, takže já jsem to vlastně dávala všechno na stravu, na elektriku, na hygienu a taková věci. (Alice)

- psychické problémy,

„Už jsem brala i prášky na nervy, už jsem to nezvládala, jo. Já jsem byla na mámě závislá nebo já jsem s ňou byla furt. Ještě ona chtěla jít tam taky bydlet, jenže ona by ty schody nevyšla, jo. Ještě do toho onemocněla. To bylo ve 4 poschodí, aspoň kdybych bydlela někde v přízemí, tak ju tam vezmu nebo. Ale to jsem ju nemohla vzít, ještě do sociálního bytu. To nešlo. Já jsem furt za ňou chodila a naše (nesrozumitelné). Stará, nemocná ženská. Já jsem ji furt volala jenom sanitky. To bylo hnus. To bylo, nechcu to ani říct, katastrofa. Hrozný, brozný. A dlouho to trvalo, dlouho. Jsem se z toho úplně pomátla, doopravdy.“ (Karla)

- vliv domácího násilí, také jako strategie zbavení se agresora,

„Vlastně jakoby možná je to i dobře, že jsem o ten byt přišla, protože já by jsem se ho jinak nezabavila.“ (Zuzana)

- problém s příspěvkem na bydlení,

„No, ale nějak se to zvirtlo prostě, protože mi nechťeli přispívat na bydlení. Prostě jsem neměla nárok a já jsem měla v tu dobu vlastně mateřskou, jo. A až ke konci vlastně, jak jsme se odstěhovali vlastně, tak teprve mi přiznali příspěvek na bydlení a to poslali na účet.“ (Lucie)

- vliv neprodloužení nájemní smlouvy.

„Dávky jsem vlastně žádné nepobírala, kvůli té nájemní smlouvě, vůbec nic. Tam byly jenom přídavky, a to bylo všechno. Na živobytí a prostě vůbec nic jsem nebrala. Nebo jsem vlastně neměla nájemní smlouvu, takže jsem vlastně neměla na nic nárok.“ (Nikol)

„Nedostala jsem žádné dávky, žádné peníze, nic jo, platila jsem to i tak, jako něco jsem tam dávala, ale neměli jsme na to. Neměli.“ (Martina)

Nešlo o působení pouze jednoho faktoru na vznik dluhu, ale jak bylo zmíněno výše, šlo o jejich kombinaci, například **péče o malé dítě, narození dalšího dítěte, nepříznání příspěvku na bydlení, gambling a užívání návykových látek partnerem, domácí násilí, a následný dluh na nájmu.**

Intersekcionalita žen v bydlení byla posilována **narušenými rodinnými vazbami** primárních pečujících, jak partnerskými, s dětmi, tak s širší, mnohdy partnerovou rodinou.

„...a vlastně další věc a pro mne ta nejdůležitější byla, že tam vlastně bydlí příbuzní mého bývalého partnera. Takže vlastně jakoby on tam byl každý den. Takže to bylo... to mne vlastně strčilo do vosího hnízda.“ (Zuzana)

Narušené vazby mezi partnery zahrnovaly boj o děti, který někdy ústil v odloučení primární pečující od dětí.

„No, toho RONALDA ON MĚL U SEBE, TY DVE HOLKY JELY SE MNOU. TO JSEM ŘEŠILA V BUDĚJOVICÍCH PRAVĚ S OSPODEM. NO JENOMŽE ONI PAK NÁM ZAČALI VYBROŽOVAT I TOMU JEJICH TÁTOVI, I TOMU VOJTOVI. NO A PO CIKÁNECH JE TO TAK, ŽE ONI PO NĚM CHTĚLI 200 TISÍC. A JÁ ŘÍKÁM, ALE JAKO ZA CO?...NO, ŽE VZAL TEBE I DĚTI... TAK NÁM VYBROŽOVALI, TAK JSEM VZALA DĚTI. MUSELA JSEM JE ODVĚST DO BRNA K NIM, NO A ONI JE PAK DALI DO DOMOVA. NO A UŽ TO TAKBLE VŠECKO BYLO NO.“ (Jana)

U primárních pečujících se objevovaly také rozchody s partnerem.

„Jo, my jsme se potom vzali. To bylo v roce 2019 a 2020 jsme se rozvedli. To dlouho to nějak netrvalo. On si vlastně našel nějakou Ukrajinku, takže to bylo, jakože tak...“ (Nikol)

Případně byli partneři absentující z důvodu výkonu trestu odnětí svobody.

Narušené rodinné vazby si primární pečující přinášely už ze svých původních rodin.

„To jsem se ještě musela své mamince o pohřeb, všechno jo. Do toho ten pohřeb, sbánět peníze na pohřeb. Nikdo nedal ani korunu, jo. Z rodiny. Každý dal od toho ruky pryč. Brácha taky na tom nebyl nějak dobře, takže co.“ (Karla)

Specifickou roli hrály matky primárních pečujících, ty buď fungovaly jako opora primárním pečujícím nebo naopak absentovaly. Primární pečující se k nim v obou případech vztahovaly.

Nejsilněji však ve výrocích žen byly zastoupeny narušené vazby s dětmi, vlivem odluky od dětí (které v některých případech byly v péči u příbuzných, jindy v institucionální péči).

„Třeba toho JOSEFKA JSEM NEVIDĚLA 6 MĚSÍCŮ. ALE JAKO VOLÁME TAM, VŠECKO, JO. AJI FOTKY DOKONCE. DNESKA PŮJDU PRO FOTKY. ALE NEJHORŠÍ JE TA CESTA.“ (Klára)

„Ty děti ještě no mám taky rozházený...nejmladší už je adoptovaná, ta už bude mít tři roky nebo tak nějak. Nejstarší je v dětském domově. No čtyři mám v domově. Ale to bylo prostě, že skrz tu školu no. Jako byla jsem na ně sama. Toho nejstaršího syna měla moje maminka v péči. Toho nejmladšího zas jako tchýně, přítelovo maminka. A skončili taky v domově. Tak jsem měla v sobě jenom toho Dominika a Mirka. Jenže taky furt to stěhování, jako nechtěli chodit do školy, měli neomluvený hodiny, tak jsem je tam musela dát jako dobrovolně, než aby mne jako zavřeli, že. Tak ale beru si je na dovolenky, chodíjou dom, voláme si a uvidím no.“ (Silvie)

Ke komplikované životní situaci přispívala **chudoba rodin**. Primární pečující pobíraly většinou dávku životního minima, příspěvky na děti, a příspěvek a doplatek na bydlení. V případě malých dětí mateřskou a rodičovský příspěvek. Výjimkou nebylo ani to, že si ženy přivydělávaly. Přesto pociťovaly nedostatek financí na zajištění potřeb rodiny. V momentě, kdy byly rodiny vystěhované z bytu Rapid Re-Housing, si pak vlivem špatné finanční situace nemohly zajistit odpovídající náhradu.

„No a taky chtěli hodně, protože já už jsem potom byla sama, protože přítel je ve výkonu trestu, maminka umřela a byla jsem sama s děčkama. Brala jsem jenom hmotnou nouzi a bydlení už vůbec a přídatky, takže jsem na ten podnájem ani neměla.“ (Lenka)

„On chodil nastálo do práce. Čekali jsme na nějaký sociální dávky. My jsme to jako stáhli, já jsem dostala jenom rodičák. On dostal výplatu no a zvládali jsme to. Ale teď já to nezvládám, takže jsem si musela vyřídít, jako hmotku mi nedali jo, ale přídatky, rodičák, vlastně na něho tu péči. To tady všechno dám, no a co mi zůstane na celý měsíc. Když teď ta doba je taková, že jdete do obchodu a nevíte, co máte koupit pro ty děti, aby jedli. Všechno je úplně katastrofa, drabý.“ (Elena)

4.1.2 Nízká sociální podpora ženám v bydlení jako intervenující podmínka

Na bezmoc primárních pečujících měla vliv *podpora poskytovaná rodinám*. O podpoře mluvily ženy v době bydlení v bytech Rapid Re-Housing, při vystěhování z bytu a po něm.

Sociální pracovníci podporovali rodiny v bytech Rapid Re-Housingu v mnoha různých aspektech jejich životní situace. Tato podpora se dotýkala zejména praktického fungování jejich domácnosti. Primární pečující zmiňovaly například podporu v hledání práce, pomoc s exekucemi, pomoc s prodloužením nájemní smlouvy, nastavení splátkového kalendáře, omezení hluku, hledání ubytování, pomoc se sociálními dávkami, potravinovou pomoc. Objevovала se však také podpora zaměřená na vztahy. Primární pečující mluvily o sousedské a rodinné mediaci, emoční podpoře, síťování na služby či podpoře v péči o dítě. Zároveň však vyjadřovaly nedostatečnou ochranu (a to jak ze strany služeb, tak legislativní) v situacích domácího násilí.

„On vlastně přesně věděl, co se děje. I jiní jeho spolupracovníci, ale vlastně i oni, s omezením svých práv, nemohli zasahovat úplně tak, jak by chtěli. Oni věděli, že jsem v tom sama... oni nemůžou do těch rodin zasahovat úplně.“ (Zuzana)

Podpora v bytě byla ze strany sociálních pracovníků poskytována v různé intenzitě. Pracovníci docházeli za rodinami jednou týdně, případně volali. U některých rodin se však podpora postupně rozvolnila, a pracovníci se viděli s rodinou například jednou za měsíc, někdy i s delší prodlevou. V některých případech se pracovníkům nedařilo s rodinou setkávat vůbec.

„Já jsem, no spíš to bylo takový, že třeba jsem měla schůzku s paní Zdeničkou a maminka nutně potřebovala nákupy, ona chtěla ty levný. Že chtěla, abych dojela do Kauflandu a já jsem tahala různé tašky. A tak jsem třeba tu schůzku zrušila a bylo to už pak z moji strany takový, že jakože jsem pořád neměla čas.“ (Žaneta)

V době vystěhování byly zkušenosti rodin s poskytovanou podporou rozmanité. V některých případech měly rodiny pocit, že pracovníci udělali, co mohli, aby vystěhování odvrátili. V dalších rodinách však převládal pocit nespokojenosti se službou.

Jakože on to věděl, že přicházím o ten byt a když jsem potřebovala pomoc, aby mi poradil nebo tak, tak prostě se vykašlal na to no. A od té doby za mnou nechodil. Už potom vůbec ani jednou nikdo nepřišel, že by mně pomohl. (Lenka)

Ženy v některých případech tematizovaly ztrátu důvěry v pracovníky a kontrolu z jejich strany, místo spolupráce.

„Říkám víte co? Ukončila jsem s ňou práci a říkám a běžte pryč, nebo bude zle, jo? Prostě úplně na férovku jsem jí to řekla. Běžte pryč, nebo bude zle. Tak odešla.“ (Klára)

„Já si myslím, že to bylo takový jednání, jak kdyby, jednali s bezprávným člověkem „a chcete pomoc? A chcete na sociálku? Chcete jít na úřady?“... já jsem si připadala jak negramot, bezprávný člověk. A když potřebujete opravdu velikou pomoc, úplně v tůni, tak vám nikdo nepomůže.“ (Marie)

Ženy zejména v situaci krize, tedy při samotném vystěhování, vyjadřovaly, že se cítily „na všechno samy“ a samy si také musely ve složité situaci pomoci.

„...a vlastně jakoby nejhorší je, že ta žena si potom to nové bydlení musí najít a zaplatit sama. A když vlastně jakoby má platit i vysoký nájem tam a plus ještě živit děti, a ještě si našetřit na nové bydlení.“ (Zuzana)

„Tak jako byl to hnušnej pocit...Někdo by třeba řekl „já bych to nikdy nedala, děcka do chovánku“...ale ať si zkusí třeba zažít do té situace, že třeba když matka nemá na vybranou. Nemá oporu, nemá rodinu, tak zas na jednu stránku je ráda, že ty děcka jsou aspoň někde. Někde umístěny, že ví, že mají teplý jídl, že se můžou vykoupat a že je o ně postaráno. Než aby někde s nima lítala, já nevím venku v zimě...“ (Silvie)

Pokud ženy zmiňovaly pomoc v situaci vystěhování, byla to pomoc zejména ze strany rodiny, v menší míře pak pomoc pracovníků OSPOD a podpůrného týmu z projektu Rapid Re-Housing.

Po vystěhování byla podpora rodinám minimální.

„A vlastně zůstala jsem překvapená, že i když jsem skončila na tom azylovém domě, tak úřady na to nereagovaly. Třeba aby mi poskytly nějakou finanční pomoc...Že vlastně, když to řeknu hodně pitomě, naše úřady mi nepomohly v žádném smyslu.“ (Zuzana)

„Takže já už se ani nikam nechodím, protože když tam jdu, tak jenom slyším „ne, nemáte na to nárok“.“ (Elena)

Z vyjádření žen se zdá, že sociální práce na krizovou situaci ohrožení vystěhování a vystěhování nereagovala dostatečně. V momentě, který se pro rodinný systém jevil jako velmi zátěžový a podpora by zde měla být podle principů Housing first nejintenzivnější, byla podpora ze strany sociálních pracovníků a úřadů nízká, či žádná. Naopak se aktivovala rodinná síť žen a ženy v situaci využívaly vlastní zdroje k řešení, i když často omezeným materiálními podmínkami.

4.1.3 Vystěhování jako důsledek bezmoci v bydlení

U rodin se v situaci, kdy přicházely o bydlení, aktivovaly tři typy reakcí na zátěžovou situaci a s tím spojený stres. U některých rodin se objevilo „**zamrznutí**“. V takovém případě zůstávaly v bytě i po ukončení nájemní smlouvy, neřešily, co bude dále, a v podstatě čekaly na vystěhování. Tyto rodiny pak byly vystěhovány nuceně, za přítomnosti exekutora i policie.

...protože jsem už na to přestala dostávat od toho státu a dostala jsem tu výpověď jako, ten papír. Takže jsem to neměla z čeho platit. A šla jsem aji tam za tou paní, řekla jsem jí to, že to nemám z čeho platit. Takže potom tam byl teda dlub asi 2 měsíce, nebo 3 na nájmu a pak přišli a vyhodili mě ven i s policajtama. (Eliška)

„Tam přišli exekutory, sociálka, vzali děcka do domova. No a brácha mě zachránil.“ (Marie)

U jiných rodin byl reakcí na zátěžovou situaci „**dobrovolný odchod**“ z bytu. Ten v některých případech znamenal, že nedošlo k formálnímu předání bytu zpět bytovému odboru.

„A jak jsem odešla, tak největší gól byl, že on tam nastěhoval nějaký cigány. Já jsem sebrala, co jsem mobla, to nejdůležitější, a šla jsem.“ (Jana)

„My jsme to řešily tak, že ho vlastně na dálku předával můj bratr. My jsme prostě opustily byt.“ (Žaneta)

Poslední reakcí byl „**boj**“ a snaha nájemní smlouvu zachránit. Rodiny žádaly splátkový kalendář na dluh na nájmu, snažily se urovnat vztahy se sousedy psaním omluvných dopisů. Zvažovaly také soudní řízení o prodloužení nájemní smlouvy.

„Já jsem tam šla na ten magistrát aji a jako mluvila jsem s tou hlavní, jakože a že už jako jsem to zkusila zachránit, ale nějak se to nešlo podařit, nevím. Protože jsem řekla, že se polepším a už tam nebudeme se bádát...Chtěla jsem to řešit přes soud, jakože o ten byt se hájit, protože neměli důvod.“ (Eliška)

V situaci vystěhování byla pro ženy nejtěžší zejména nejistota, kterou ztráta bytu přinesla. Ocitaly se znova v situaci bezdomovectví, která někdy vyústila v rozdělení rodiny a umístění dětí do přechodné rodinné péče.

„Nejtěžší... To, že jsem z tama musela odejít. Protože jsem v tu dobu nevěděla kam a nebylo peníze na jiné bydlení.“ (Alice)

„Že vlastně jakoby jsem zůstala na ulici, bez peněz, bez pomoci a bez všeho. Jo a vlastně nešlo o mně, ale šlo o to, aby děti neskončily v dětském domově. Což je pro mne jakoby to nejhorší, co mohlo být. Nechtěla jsem přijít o děti.“ (Zuzana)

„...narodil se syn, teď miminko do toho, roční chlapeček. To byla velká nejistota. Teď rodina by Vás nevzala, protože aji když mají velký byt, tak nás neznají.“ (Gabriela)

Časté bylo také zklamání. Tak jako byla jsem hodně zklamaná, že přicházím vlastně o byt. (LŠ). Objevovaly se i pocity lítosti, strachu, zažívané těžkosti a bolesti, rezignace a bezradnosti.

Ženy jako řešení ztráty bytu zmiňovaly podání žádosti o další městský byt. Některé se odstěhovaly z Brna do jiného města.

4.1.4 Mnohočetné problémy související se situací vystěhování

Ženy mluvily o tom, že se vlivem ztráty bytu ocitaly v bezvýchodné situaci. Znovu se vrátily do bezdomovectví, s nulovou perspektivou zlepšení situace. Rodiny odcházely převážně na ubytovny nebo šly bydlet k příbuzným. Některé ženy využily služeb azylového domu, jiné si našly nevyhovující soukromý pronájem. Dvě zůstaly bez střechy nad hlavou. Jedna rodina získala sociální bydlení od neziskové organizace.

„No, tak jako on se taky snažil, u taty, aby nás vzal, nebo nám pomohl, nebo něco. Úplně zbytečný. Prostě všechno, co jsme dělali, tak úplně zbytečný.“ (Klára)

„Tak pro mne bylo nejtěžší, že jsem věděla zase, že ze mne bude bezdomovec. Neměla jsem kam jít.“ (Karla)

„Já už tady blázním? Nebo já nevím. Výpadky paměti mám. Beru prášky. Nemáme kam jít.“ (Marie)

Ztráta bytu vedla v některých rodinách k jejich rozpadu a k odluce od dětí.

„No, a nakonec jsem je musela dát tam. Do Chovánku. Já přece nebudu se dívat, jak jsou se mnou na ulici.“ (Klára)

„A během týdne jsme si museli něco najít. To byla katastrofa. Tak šly děcka do ústavu. Všecko narychlo.“ (Jarmila)

Ženy také zmiňovaly přetrvávající psychické problémy (deprese, úzkosti, stres, frustraci a nervozitu). V menší míře přisuzovaly ztrátě bydlení i další zdravotní problémy, jako vysoký tlak, zánět žil, či respirační onemocnění.

Ženy se ocitaly v ještě větší finanční nouzi, než která je ke ztrátě bytu dovedla.

„Neměli jsme nic oblečené ani věci, jsme neměli vůbec nic.“ (Martina)

Ženy referovaly také o dopadech na děti, konkrétně vnímaly u dětí smutek, sociální izolaci, výchovné problémy a větší nemocnost. Zhoršila se podle nich také školní docházka dětí.

„Učitelky na ně moc jako jdou. Vynechávají učení. Věčně marodíjou a ony místo aby jim pomohly, tak jim, že nechodíjou do školy, že schválně. Já jsem jim říkala, ať si přijdou bydlet sami na ubytovnu, ať to zkusíjou.“ (Marie)

Rodiny nejvíce referovaly ke ztrátě soukromí jako jednomu z dopadů.

„Absolutní ztráta soukromí. Nemáme vůbec nic svého. Ani ta kočička. Nejsu na tom jak chudáci tady ti lidi, to je jasný, ale jako pocitově jo. Nemám TO doma.“ (Žaneta)

Jako bariéry v získání nového dostupného bydlení ženy udávají svou etnicitu (romskou), cenu pronájmů, nutnost složit kauci, počet dětí či velký počet členů domácnosti celkově a válku s Ukrajinou.

4.2 VYPADÁVÁNÍ PRIMÁRNÍCH PEČUJÍCÍCH ZE SPOLUPRÁCE POHLEDEM KLÍČOVÝCH PRACOVNÍKŮ PROJEKTU RAPID RE-HOUSING

V rozhovorech s podpůrnými pracovníky rodin v projektu Rapid Re-Housing se jako klíčové téma ukázalo „vypadávání žen ze spolupráce“. Ženy se nacházely podle výpovědí sociálních pracovníků v chaotické životní situaci, která se tak vyznačovala intersekcionalitou (v kategoriích gender, třída a zdraví). Pracovníci poskytovali ženám podporu, která nabývala spíše individualizující podoby, zároveň síťovali další služby a instituce. Přesto docházelo k vypadávání žen ze spolupráce, což v kombinaci s dluhy na nájmu a stížnostmi vedlo ke ztrátě jejich bydlení (viz Schéma 2).

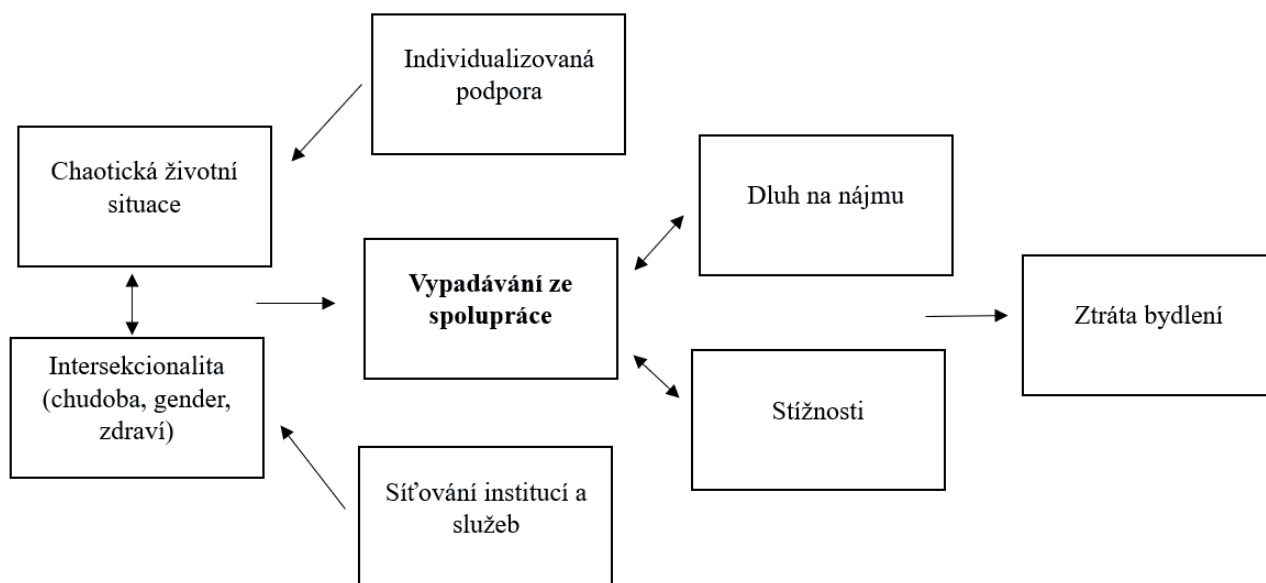

Schéma 2 Vypadávání ze spolupráce

4.2.1 Chaotická životní situace a intersekcionalita žen jako prediktory vypadávání ze spolupráce

Část primárních pečujících se nacházela v chaotické životní situaci vyznačující se tím, že období stability střídalo období propadu v životní situaci. V některých případech však byly problémy žen dlouhodobé a prohlubovány vlivem komunity, ve které žily. Což bylo umocněno tím, že se polovina bytů Rapid Re-Housing nacházela v sociálně vyloučené lokalitě.

„Prostě oni byli relativně stabilní. Ale v kontaktu s těma rodinama, který tady nejvíc jako jedou v nějakém jako obchodu.“ (Martin)

Pracovníci vnímali bezmoc primárních pečujících, která se vyznačovala tím, že si nemohly samy pomoci, případně byly rezignované jakkoliv řešit svou životní situaci. „...strašně jakoby těžký období. V situaci, kdy si rozhodně nemohla nějak zásadně pomoci sama.“ (Martin)

Situace všech žen byla typicky intersekcionalní. Pracovníci zmiňovali zejména kategorie gender, chudobu a zdraví.

U znevýhodnění v kategorii genderu referovali zejména k situacím domácího násilí, kterému byly ženy vystaveny.

„A ona měla jednoho frajera, když tam byla v tom bytě, kdy tam bylo domácí násilí. Ten borec rozmlátil dveře a tady takový věci.“ (Michal)

„A v jedné chvíli Jana začala vztah s jedním z té rodiny. A partner začal být strašně agresivní. Extrémně agresivní. A tam

se dělaly takové věci, jakože on jí přivázal provaz kolem krku a chtěl jít vyhodit z okna a podobný věci, jakože brutální věci. Úplně to zastavili policajti v poslední chvíli.“ (Martin)

Kromě domácího násilí se objevovaly i další problémy, se kterými se partneři žen potýkali, zejména problémové pití a užívání drog.

„A vlastně s tím jeho příchodem do té domácnosti to začalo být zase podstatně náročnější. ...že jsme řešili buchby ve světlíku, který tam byly. Který teda popíral, že byly od něj, ale dost se to shodovalo s jeho příchodem do domácnosti...“ (Michal)

„No a teď tam na ní byly ty stížnosti a všechno tak to bylo takový celý vypjatý a potom jednou ten její přítel opilej v noci autem naboural asi 4 auta na tom parkovišti před tím barákem a že se tam tak divně schovával před policajtama ve křoví. Řešil to starosta, byla z toho totál ostuda, naštěstí to úplně neprošlo nikam do médií, a potom ona odešla.“ (Martin)

„...pan Mirek měl nepojmenovaný, psychiatrem ne úplně rozpoznáný úzkost, který se projevovaly hodně v agresivitě. Jakože byl extrémně agresivní, prostě v některých situacích a sám si na to stěžoval, jako že mu bývá strašně špatně. Ty rozhovory začínaly velice složitým způsobem, že nejdřív hodinu nadával tomu pracovníkovi, než se k něčemu propracoval...a měl nějakou medikaci, ale vlastně ani nevím na základě čeho vytvořenou a do toho prostě pil...bylo to spíš excesivní pití s velicejma výbuchama vzteku...velkejch propadů do depresivních stavů...“ (Martin)

Pracovníci také zmiňovali rodičovství, konkrétně náročnou péči o děti. „Měla tam ještě dvě malý dvojčata, který ještě chodily myslím do druhé třídy? Jo, že to bylo na ňu samotnou strašnej nápor.“ (Ludmila)

Z hlediska socioekonomického znevýhodnění pracovníci zmiňovali, že ženy pracovaly v prekarizovaných pozicích nebo čerpaly sociální dávky.

„...nějakou chvíli pracovala v baru. Oni byli otevření našim klientkám...nebyly to nějaký velký příjmy, nebylo to legální nebo nikde jsme to neblásili.“ (Petr)

Příjmy žen byly často nestabilní, a postupně vedly k narůstajícím dluhům za bydlení. „Na začátku tam ani nebyl dluh, ale potom se tam začal nějakým způsobem bromadit.“ (Martin)

Příčemž pracovníkům se mnohdy nedařilo rozklíčovat, jakým způsobem rodiny s financemi hospodaří, na co jsou použity, a z jakého důvodu dluhy na bydlení narůstají. „...tam byl vždycky úplně strašnej trabl s těma prachama...tam ty prachy byly nedohledatelný. Když se objevily, tak zmizely a ten její přítom dělával.“ (Michal)

Pracovníci také zmiňovali nepříznivý zdravotní stav žen, který intervenoval do jejich situace a často komplikoval jejich fungování. Ženy se potýkaly s psychickými problémy, specificky mluvili pracovníci o úzkostných a depresivních stavech a dřívějších traumatických událostech v životě žen. Pracovníci také tematizovali užívání drog a alkoholu u žen.

„A je teda fakt, že Žaneta, když jsem ji viděl poprvé, tak ona vlastně vůbec nezvedla oči. Ona byla fakt ve strašným... prostě v traumatech. Nevím, kam šly až daleko, ale minimálně byla traumatizována tím několikaletým stálým týráním.“ (Petr)

4.2.2 Individualizovaná podpora jako způsob podpory ženám

Pracovníci poskytovali ženám různé druhy podpory. Převládalo individuální poradenství, týkající se:

- financí (pomoc s hospodařením, pomoc s řešením dluhů, podpora v placení nájmu);
- práce (pomoc s hledáním zaměstnání, řešení příjmů z pracovní činnosti);
- bydlení (přepis a prodloužení nájemní smlouvy, pomoc s vyřizováním dávek na bydlení);
- vztahů (pomoc s řešením domácího násilí, sousedská mediace).

Běžná byla také praktická pomoc rodinám (zajištění potravinové pomoci, oprav v bytě a další), obhajování zájmů primárních pečujících (sepsání žaloby, podání odvolání) a ochrana dětí (podpora v péči o dítě, spolupráce při návratu dítěte do rodiny).

Kvalitu poskytované podpory však ovlivňovaly změny pracovníků v týmu a výsledně rozpad celého původního týmu. Pracovníci také refleктоvali své nedostatečné kapacity, potřebu rychlejší reakce v krizi, závislost fungování projektu na politické podpoře a potřebu dalších šancí pro rodiny, které nebyly k dispozici.

Specifickým tématem bylo reagování na situaci, která byla intersekcionalní, tedy se vyznačovala kombinací různých znevýhodnění. Pracovníci uváděli, že se problémy snaží se ženami řešit krok za krokem postupně a velmi konkrétně. V některých případech zdvojovali kapacity a do rodin docházeli ve dvou, využívali týmových konzultací. U pracovníků zaznívala potřeba po multidisciplinárně složeném týmu. Zdá se, že reakcí na intersekcionalní situace bylo také aplikování asertivního přístupu, který někdy přecházel v kontrolující intervence, přičemž hranice mezi asertivním a kontrolujícím přístupem byla velmi tenká.

„...jakože jsme tam byli víc. Byli jsme tam možná asertivněji...Protože, že jo častokrát ti lidi jako vypadávali...když nám neotevřeli jednou, tak jsme tam byli podrubý. U paní Lucie se běžně stávalo, že se tam člověk dostal na poněkolkátý...že oni prostě neotevřeli nebo nebyli doma. Takže se to vlastně zkoušelo, že tam člověk zůstával v tý spoluráci, co to šlo no.“ (Michal)

Kontrolující přístup se objevoval v momentech, kdy už rodina přicházela o bydlení. *„Ale jinak to bylo takový jako hodně už ve vleku těch událostí. Že se prostě koukalo na ty průšvihy. S ní to bylo takový dost složitý.“ (Michal)*

„No a možná taky reakce na to, jak ta služba potom vypadá, protože si najednou říkáš, hele, ale tohle to musíme vyřešit, jakože můžeme se bavit o tisíc věcech, ale když nevyřešíme tohle tak vás vlastně nepřipravuju úplně na to, co přijde po. Já bych asi trochu měl. Takže ten tlak potom i od té podpory je takovej nepřijemnej.“ (Martin)

Pracovníci se však především snažili se ženami budovat vztah založený na důvěře a vedoucí k jejich zplnomocnění. Zplnomocňující vztah se vyznačoval orientací na silné stránky žen a podporou jejich resilience, budováním důvěry, s čímž souviselo respektování volby témat k řešení ženami, jejich postupné otevírání, přijetí a bytí spolu. Budování zplnomocňujícího vztahu vedlo u žen k jejich individuálnímu zplnomocnění. Ženy vyjadřovaly potřebu autonomie, byly iniciativní, vyjadřovaly vlastní potřeby, měly kontrolu nad okolnostmi ve svých životech, docházelo u nich k uvědomění a měly kapacitu „prolomit ticho“ například v tématu domácího násilí.

„Ale paní Žaneta si to ze začátku nenechala připustit, až pak na to přišla, že ju teda využívají. Ale taky to chvílku trvalo, než to pochopila.“ (Ludmila)

„...ale třeba naučila se zavolat policajty. Další věc, ona měla vždycky strašnou hrůzu z toho, co si řeknou sousedi, když se tam dějou takovýhle věci a bavili jsme se o tom, že je dobrý mít ty sousedy za spojence. A ono se to nějak stalo...Což je přesně to, co je super.“ (Petr)

Nastolené změny však měly kolísavé trvání. Pracovníci vnímali, že někdy mezi nimi a ženami důvěra nastolená nebyla, ženy podle nich vždy neotevíraly osobní témata a nekomunikovaly o problému. Někdy se kontaktu vyhýbaly. Výjimečně se také objevovalo obvinění či ohrožování pracovníka partnerem.

„...možná ta důvěra nebyla její až tak velká, ale to je jako myslím si, že málokoho, aby se svěřoval úplně se vším, když ještě sám nevidí, že má třeba tak velkej problém...“ (Roman)

„To je nějakej vzorec prostě. Tohleto je ten gádžovskej svět a o víkendů nám začne ten romskej, ten jinej a ty spolu nebudou nějak zásadně komunikovat.“ (Martin)

Docházelo k vypadávání žen ze spolupráce.

„A hele já si pamatuju, že já když jsem ju přebíral, tak vlastně, jak se nám nic úplně nedařilo, protože jsme se bavili o těch dluzcích a tam to vlastně k ničemu nevedlo, že bychom se někam posunuli. Zajdem na úřad, ne.“ (Michal)

„A tam prostě byly některý věci ze strany ospodu, aby tam byla ta raná péče a podobně. A ona se samozřejmě nikam nedostavovala.“ (Martin)

„No a pak to začlo jít s ní tak nějak rychleji z kopce, že přestalo se jí dát dovolat. Pořád měnila čísla. A přestala i chodit na ty domluvené schůzky.“ (Roman)

4.2.3 Síťování institucí a služeb jako intervenující podmínka vypadávání ze spolupráce

Zásadní proměnu při spolupráci se ženami, zdá se, sehrály další služby a instituce, na které ženy pracovníci síťovali a se kterými byli v kontaktu. Zkušenosti pracovníků se různily. Například s Úřadem práce, se kterým byli pracovníci v kontaktu velmi intenzivně, měli zkušenost jak funkční, tak nefunkční spolupráce.

„...oni přišli o byt kvůli tomu, že úřad práce trvá na tom, že oni budou dost kompetentní na to, aby vyzvedli složenku a odnesli ji někam jako zaplatit.“ (Martin)

„Já si pamatuju, že tam byla dobrá spolupráce tehda s její pracovnící z pracáku. Která jako jeden z mála lidí byla jako schopná zavolat, když ona nedošla. A domluvit se na tom, že já se tam s ní zastavím.“ (Michal)

Podobně rozporuplnou zkušenost měli pracovníci při spolupráci s Magistrátem města Brno nebo s bytovým ombudsmanem. Pracovníci dále spolupracovali s jinými službami v rámci neziskové organizace, ve které působili, například se sociálně-aktivizační službou pro rodiny s dětmi, či s předškolkou a s Odbory sociálně-právní ochrany dětí.

4.2.4 Ztráta bydlení jako dopad vypadávání ze spolupráce

Jako hlavní důvody ztráty bydlení byly pracovníky udávány dluh na nájmu a stížnosti na hluk.

„Ale vlastně ta nestabilita byla tak veliká, ty dluhy byly relativně dlouhodobé, že to nebylo že by se tam objevily třeba měsíc, nebo poslední dva. Ale ty prachy tam byl problém dlouhodobě. A tak tam už to potom nebylo udržitelný...“ (Michal)

„A pod nima samozřejmě pod touhleto 12člennou rodinou bydlel pán, kterej byl fajn, ale kterej to už psychicky nedával, protože tam samozřejmě býval hluk. Takže vlastně ještě tady tenhle ten stěžovatel, ale s ním to vlastně celkem šlo, ale rozhodně to nebyl člověk, kterej by chtěl pochopit nějaký věci.“ (Martin)

I přes narůstající dluhy pracovníci vždy kladli důraz na udržení bydlení v první řadě. V momentě, kdy už bylo jasné, že se rodina bude muset odstěhovat, měli pracovníci k dispozici různé exit strategie. Často museli rodinu se situací konfrontovat, protože samotné rodiny byly v popření závažnosti celé situace.

„Ty máš lidem dávat nějakou naději, otvírat ty možnosti a podobně. Najednou tam chodíš a hele děcka, ono to nestačí, bude to špatný, měli byste se podívat na nějaký záložní plány. Nebo k čemu vám můžu být dobrý a taky vám chci říct, že tvářit se, že se nic neděje, je... možná to není úplně nejhorší. Co můžete udělat teďka? Protože ten šok bude velkej.“ (Martin)

Jindy se ale společně domlouvali na krocích nutných k opuštění bytu a jeho předání majiteli. Součástí bylo hledání náhradního ubytování, častý byl odchod na ubytovnu, dále k rodině nebo na azylový dům. V jednom případě rodina získala sociální byt spravovaný neziskovou organizací.

„...a tam jsme se domluvili na tom, že ona ten byt vlastně už nechce... takže to bylo vlastně jediný, co jsem zažil, že jsme se domluvili. Jo tak my to už prodlužovat nebudeme a říkali jsme si „budeme se snažit, abychom ten byt opustili jakoby co nejkorektněji“, aby tam nezůstala nějaká zlá krev, což myslím že se nějak povedlo.“ (Petr)

V některých případech nebyl na přípravu vystěhování dostatek času. V jednom případě byt rodiny vyhořel.

„Ono totiž při tom požáru tam byli přímo z magistrátu, ten starosta. Byla tam paní z OSPODu, volali mne, tak jsem tam přijela. A přímo tam oni řekli, že jí byt nedají. Takže tam se narychlo před domem, děti byly venku, řešilo, co vlastně s těma dětma bude.“ (Ludmila)

4.3 KLÍČOVÉ OKOLNOSTI V PROCESU ROZHODOVÁNÍ O ZTRÁTĚ BYDLENÍ POHLEDEM POLITIKŮ

Byly realizovány 3 rozhovory s politiky města Brna různých pozic, nicméně z rozhovorů vyplývá, že všichni tři mají vliv na politiku přidělování městských bytů či vystěhování nájemníků městských bytů. Interpretace níže se nesnaží o zobecnění výstupů výzkumu, ale snaží se o dokreslení další perspektivy k tématu okolnosti ztráty městského bydlení intervenčních rodin z projektu Rapid Re-Housing.

V rámci **procesu rozhodování** o přidělování bytů nájemníkům se shodně dotazovaní politici shodli, že tato zodpovědnost spadá na magistrát města Brna, ti vybírají nájemníky a v končeném důsledku rada města musí odsouhlasit vystěhování nájemníků a ukončování nájemních smluv. „*Tak ani na to nemáme statutem Města Brna danou kompetenci. Město Brno se nás ptá, jestli máme, kolik máme dlužníků, kolik nám dluží za nájem AV podstatě naší povinností je pronajímat byty tak, aby tam, aby se z nich vybíralo nájemné, a dokonce pravidla pro pronájem bytů Městě Brně říkají, že městské části by měly chtít takzvané ekonomické nájemné, což je vypočítané podle tabulek.*“ (Politik 2)

Nicméně městská část skrze bytovou komisi a další úředníky podává informace a doporučení, takže i městské části a jejich zastupitelé mají vliv na proces rozhodování. Městské části přebírají částečnou administrativu a kontakt s nájemníky bytů v jejich městských částech: „*a pak samozřejmě přebíráme nějakou tu administrativní práci*“ (Politik 1).

Mezi okolnosti, jež mají roli v procesu rozhodování o ztrátě bydlení, byla zmiňována **informovanost členů komise o jednotlivých případech nájemníků** a jejich vztah s úředníky městské části.

„*Myslím si, že ty vztahy na tom městě jak mezi politikama, tak mezi úředníkama jsou a byly aspoň, co jsem já zažil takový, že když si zavoláme a řekneme si, prosím vás, tady je s tím jako problém, pojďme tu situaci nějak vyřešit a jakoby přehodnotit*“ (Politik 3).

Tuto informovanost může také ovlivňovat **cykličnost jednání a opakované projednávání** případu s dalšími informacemi o nájemnících ze spolupracujících služeb.

„*Ptáme se v dalších organizacích sociálních, jestli třeba s těmi lidmi spolupracujou, jaký s nimi mají zkušenosti, ať už je to Dron, IQ Roma Servis, Armáda spásy a další.*“ (Politik 1)

Dále vliv má jistá **pozitivní reference z institucí intervenujících s rodinou**.

„*Mezitím píše iq roma servis - ale ta paní ona se tak snaží my s ní pravidelně komunikujeme a my si myslíme, že už je to dobrý a že už to bude lepší. A teďka se hádáte na komisi 20 minut, půl hodiny.. protože někdo věří sousedům, někdo vyjádření Neziskovky, někdo vyjádření sociálních pracovníků a dojdete k nějakému konsensu, když vám každéj tvrdí něco jinýho? Takže posílal jsem tam technika poprvé, podruhé, potřetí. Někteří sousedi změnili názor, jiní si trvali na tom, jako že je to problém, takže spíš tak jako většinovej názor, že paní asi vyhodíme, ale přiběhne ospod, ale ona tam má malý děti, o které se stará. Vždyť je nemůžete vyhodit na ulici, takže opět do komise. A opět diskuze a nové projednávání*“ (Politik 3)

Mezi další okolnosti (ne)udržení bydlení je **snaha o splacení nájemného, a skutečnost, zda má rodina menší děti**.

„*U některých lidí se to ukončí rychleji, tak u některých jiných třeba, který mají děti a mají podporu nějakých těch sociálních organizací, tak ty můžou jako najít zastání tady třeba u některých lidí a pak to ukončování té smlouvy se třeba neprosadí tak jednoduše.....i když někdo neplatí, ale vidíme tu snahu, tak se mu prodlužuje smlouva, a když tam ta snaha není, tak je ta motivace k tomu prodloužení menší*“ (Politik 1).

Výše uvedené okolnosti či klíčové aspekty v procesu rozhodování byly shodně popisovány komunikačními partnery. Identifikovali jsme ale také **paternalistický diskurz** ze strany komunikačních partnerů na systém podporovaného bydlení rodin (projektu Rapid Rehousing, dále RRH).

„*Nám nelíbilo jako městské části, protože si myslím, že to už je za hranicí toho, co by měl ten projekt v těch lidech probudit, a to byl ten fakt, že pokud se měla prodlužovat smlouva, byly dluhy, tak třeba nezisková organizace zaplatila ty dluhy za tobo, kdo do daného bytu umístěného nebo za tu rodinu, což z mého pohledu nebo z pohledu městské části trošku jde proti tomu, že těm lidem dáme šanci a oni se musí postavit na vlastní nohy.*“ (Politik 2)

„*by v tom bytě fungoval jako tak, jak se nějak očekává, my očekáváme.*“ (Politik 1)

Ideálnost systému podporovaného bydlení vidí v **prostupném systému bydlení v souladu se zásluhovostí** případných nájemníků.

„Kdyby líp, fungovala ta příprava lidí na to bydlení v těch městských bytech. To znamená podobně jako to máte Armáda spásy, kde má nějaký jako nevím, jak to nazvat správně, ale jako takový přípravný byty.to znamená, kdyby existovaly městské ubytovny, třeba kam by ten člověk prostě ve chvíli, kdy to nefunguje, tak by skončil v těch městských bytech. Přesunul se do té ubytovny, která by měla nějaký standard, ale samozřejmě horší než ty městské byty, ale bylo by to poblídané, že to funguje v rámci nějakých pravidel. A zároveň by existovaly, když tam jakoby, pak zase získal tu motivaci se posunout výš“ (Politik 1).

Dalším návrhem pro zlepšení systému sociálního bydlení je rozšíření bytového fondu nebo bytů přidělených pro sociální bydlení: *„pokud Město Brno chce hrát aktivní roli v takzvaném sociálním bydlení, že by mělo těch sociálních bytů mít vyčleněno daleko víc klidně 50 na 50, ale ať je to jasné, co jsou sociální byty, co jsou běžné nájemní byty, protože zase odběhnu, v současné době probíhají nebo probíhaly diskuse“ (Politik 2).*

Intenzita a kvalita sociální práce jsou další okolnosti v (ne)udržení si bydlení. Ta byla politiky ve shodě s některými vystěhovanými ženami kriticky interpretována.

„Předpokládáme, že oni dělají sociální práci v těch bytech, i když víme, že to není tolik, co bychom i my si mysleli, že by bylo správně.myslíme, že by měla být četnější ta sociální práce v těch bytech s tou komplexní podporou sociální, že by opravdu měla být komplexní, což podle nás není a v těch bytech bez sociální podpor by stejně nějaká alespoň základní být měl.“

Zároveň dle výpovědí by tuto činnost měla a priori poskytovat městská část doplněna neziskovými organizacemi. To by mohlo dle politiků **zajistit kontinuitu** sociální práce, kterou zde neviděli, především po ukončení projektu RRH. *„to ani nevím, že by bylo něco, co navazovalo, tak nic takového nepokračovalo. A domnívám se, že to bylo právě i proto, že už v tu dobu tady jako tomu projektu nikdo moc nevěřil. Už s tím byly tak špatné zkušenosti, že se nikdo nechtěl pouštět asi do nějakého pokračování. (Politik 1)*

5. Syntéza poznatků

Jak primární pečující, tak jejich klíčoví pracovníci vnímali intersekcionalitu situace žen (v kategoriích gender, třída, etnicita a zdraví) jako příčinu krize rodin ústící v jejich vystěhování. Ženy odkazovaly k zažívané bezmoci v bydlení vlivem jejich situace a nízké sociální podpory ze strany pracovníků. Také politici se shodují, že významnými faktory udržení bydlení jsou intenzita a kvalita poskytované sociální práce, která musí být dlouhodobá. Klíčoví pracovníci mluvili o vypadávání žen ze spolupráce. Je proto otázkou, zda individualizovaná podpora a síťování dalších služeb a institucí byly dostatečnou reakcí na potřeby žen v dané situaci. Zdá se, že pracovníci poskytovali ženám veškerou pro ně dostupnou podporu v oblasti bydlení, financí, zaměstnání a vztahové, stejně jako praktickou pomoc a obhajování jejich zájmů. Přesto se ženy potýkaly s dluhy na nájmu a stížnostmi na hluk, které vedly ke ztrátě jejich bydlení. Můžeme tedy náš výzkum uzavřít s hypotézou, že je nutné systematicky rozvíjet další typy služeb a intervencí, které by mohly být pracovníkům v programech Housing first dostupné, zejména skupinovou a komunitní práci, které by mohly přinášet potenciál reagovat právě na intersekcionalitu a chaotičnost životní situace žen. Ztráta bydlení totiž u žen znamenala prohloubení a znásobení jejich problémů a mnohdy vedla k rozpadu jejich rodin.

6. Doporučení pro obdobné zabydlovací programy pro rodiny s dětmi

To, co způsobilo ztrátu bydlení – tedy kumulace znevýhodnění u žen (intersekcionalita a chaotičnost jejich situace), se ztrátou bydlení nadále umocnilo (mnohočetné problémy, včetně rozpadu rodiny). Zdá se, že ta část rodin, která o byt přišla, by potřebovala intenzivnější podporu, než v jaké míře byla v bydlení Rapid Re-Housing dostupná. Otázkou zůstává, zda byly pracovníkům k dispozici všechny služby a instituce, jejichž síťováním by mohly na situaci žen pozitivně působit. Uvádíme tedy možná doporučení pro obdobné zabydlovací programy, vycházející z našich zjištění postavených na výpovědích žen (bývalých nájemnic bytů RRH) a jejich klíčových pracovníků:

1) podpora emancipační praxe, která by umožnila ženám zažívat jak individuální, tak kolektivní zplnomocnění. Konkrétní intervence by mohly směřovat do oblastí:

- emoční podpory;
- rodinné mediace;
- tzv. door managementu (vymezení pravidel pro návštěvy, včetně toho, jaké návštěvy budou mít přístup do bytu), a podpory ze strany sociálních pracovníků k jeho zvládnutí;
- skupinové a komunitní práce při podpoře žen i jejich partnerů v situacích domácího násilí;
- komunitní práce při podpoře rodin v rámci sousedského soužití.

2) zajištění podpory, která je dostatečně flexibilní a intenzivní a umožňuje provázení ženy/rodiny do doby celkové stabilizace rodinného systému v bydlení. Zároveň umožňuje podporu, v případě jeho opakující se destabilizace. Tento požadavek je velmi úzce svázán s kontinuálním zajištěním financování programů Housing first, a je tedy více zakázkou politickou.

3) vytvoření druhých a třetích šancí v podobě možnosti přestěhovat rodinu do jiného bytu v případě hrozícího vystěhování v bytě původním. V takovém případě by hrozba ztráty bydlení mohla fungovat jako „učící se zkušenost“ pro ženy/nájemnice, a nevyústit v celkovou krizi rodinného systému nastalým vystěhováním a návratem zpět do bezdomovectví.¹

¹ Výzkumná závěrečná zpráva vznikla v rámci studentské grantové soutěže SGS (projekt „*Dosledování dopadů pilotního ověření rychlého zabydlení rodin s dětmi (Rapid Re-Housing) po 5 letech: okolnosti ztráty městského bydlení u intervenčních rodin*“), na Fakultě sociálních studií Ostravské univerzity; ve spolupráci s Platformou pro sociální bydlení, za podpory z Operačního programu *Technická pomoc – OPTH*, Ministerstvo pro místní rozvoj České republiky.

Použité zdroje

Braun V., Clarke V. (2006) Using thematic analysis in psychology, *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101.

Collins, C. C., Bai, R., Fischer, R., Crampton, D., Lalich, N., Chun, L. & Tsui, Ch. (2020) Housing instability and child welfare: Examining the delivery of innovative services in the context of a randomized controlled trial. *Children and Youth Services Review*, 108(C). doi: 10.1016/j.chilyouth.2019.104578

Gřundělová, B. (2019). Genderové aspekty v sociální práci s rodinou - implikace pro vzdělávání. [Gender aspects in social work with the family - implications for education]. *Sociální práce/Sociálna práca*, 2019: 53-67.

Gubits, D., Shinn, M., Wood, M., Brown, S. R., Dastrup, S. R. & Bell, S. H. (2018) What interventions work best for families who experience homelessness? Impact estimates from the family options study. *Journal of Policy Analysis and Management*, 37(4), pp. 735–766.

Israel, M., Hay, I. (2006). *Research ethics for social scientists: Between ethical conduct and regulatory compliance*. Sage Publications Ltd.

Kiger, M. E., Varpio, L. (2020) Thematic analysis of qualitative data: AMEE Guide No. 131, *Medical Teacher*, 1–9.F

Levitt, A. J., Mitchell, K., Pareti, L., DeGenova, J., Heller, A., Hannigan, A. & Gholston, J. (2013) Randomized trial of intensive housing placement and community transition services for episodic and recidivist homeless families. *American Journal of Public Health*, 103(S2), pp. 348–354.

Siglová, I., Černá, E., Ripka, Š. (2023). Dosledování dopadů Housing First pro rodiny s dětmi v Brně po pěti letech. Závěrečná evaluační zpráva. [Studying the impact of Housing First for families with children in Brno after five years. Final evaluation report] [online]. Praha: Platform for Social Housing. Available at: https://socialnibydleni.org/wp-content/uploads/2023/11/Dosledovani_dopadu_Housing_First.pdf

Strauss, A., Corbinová, J. (1999). *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Boskovice: Nakladatelství Albert.

Ripka, Š., Černá, E., Krčál, O., Kubala, P., Shinn, M., Stanek, R.. (2023). Short-term impacts of housing first on homeless families: a pragmatic randomized controlled trial in Brno, Czechia. *Journal of Social Distress and Homelessness*. 1-12. 10.1080/10530789.2023.2246217.

Název: Závěrečná výzkumná zpráva

Dosledování dopadů pilotního ověření rychlého zabydlení rodin s dětmi (Rapid Re-Housing) po pěti letech: okolnosti ztráty městského bydlení u intervenčních rodin

Autorky: Mgr. Eliška Černá Ph.D., Mgr. Zuzana Stanková Ph.D., Barbora Mendlová, Iva Vicherková, Jana Kadlecová

Jazyková korektura: Zdeněk Švehla

Vydavatel: Ostravská univerzita, Dvořákova 7, 701 03 Ostrava

Rok 1. vydání: 2024

ISBN 978-80-7599-435-6 (online ; pdf)